

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПЕНІТЕНЦІАРНА ПСИХОЛОГІЯ»**

Дніпро – 2023

УДК 159.9
Г 69

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
(протокол № 7 від 14.03.2024 р.)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Олена СЕРГІЄНІ, професор кафедри психології та педагогіки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор медичних наук, професор;

Наталя КУЧИНОВА, завідувач кафедри соціально-гуманітарної підготовки та права Західнодонбаського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом, кандидат психологічних наук, доцент.

УКЛАДАЧ:

Ольга ГОРІНА, доцент кафедри психології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук.

Г 69 Горіна О. Т. Навчально-методичні вказівки з навчальної дисципліни «Пенітенціарна психологія». Дніпро : ДДУВС, 2023. 44 с.

Навчально-методичні вказівки розроблені для студентів університету, які навчаються за спеціальністю 053 «Психологія».

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Програма навчальної дисципліни.....	8
Критерії та шкала оцінювання аудиторної роботи здобувачів вищої освіти (національна та ECTS).....	10
Інформаційно-методичне забезпечення навчальної дисципліни.....	12
Лекційний курс.....	15
Семінарські заняття.....	20
Практичні заняття.....	22
Методичні рекомендації написання та оцінювання рефератів.....	24
Методичні рекомендації щодо оцінювання семінарських завдань та написання тез.....	27
Індивідуальні завдання.....	28
Тести для підсумкового контролю.....	29
Глосарій термінів і понять.....	36
Додатки.....	41

ВСТУП

Пенітенціарна психологія є одним з напрямів юридичної психології, що досліджує психологічні закономірності динаміки особистості у процесі відбування покарання. Пенітенціарна психологія – розділ юридичної психології, де вивчаються психологічні аспекти ефективності різних видів покарання, психологія засуджених та їх спільнот, а також обґрунтовуються заходи щодо ресоціалізації та реабілітації осіб, які відбувають покарання.

Об'єктом пенітенціарної психології є люди, що знаходяться в умовах відбування тих чи інших видів покарання і психологічний аналіз ефективності застосування до них коштів і методів виправного і превентивного впливу. У силу багатоплановості й складності проблем, що вирішуються виправними установами, предмет пенітенціарної психології багаторазово розширювався за більш ніж столітній період її розвитку. В даний час в нього включають питання, які пов'язані з вивченням фактів, закономірностей і механізмів проявів психіки у конкретних типів засуджених та їх спільнот на різних етапах відбування покарання, а також з розробкою науково обґрунтованих психологічних рекомендацій з оптимального використання умов і засобів у ресоціалізації засуджених і в постпенітенціарній реабілітації осіб, які відбули покарання.

У місцях позбавлення волі може опинитися будь-хто. Для деяких хто туди потрапляє це йде на користь, так як вони мають можливість переглянути своє життя. Але для більшості, як правило, перебування в місцях позбавлення волі впливає негативно. Засуджені перебувають у постійному напруженні, яке потрібно знімати, тому важливо хто лікар-психолог і яку допомогу він може надати як засудженим, так і працівникам виправного закладу.

Сам факт взяття під варту викликає дуже багато емоцій. Найважче неповнолітнім у кого на волі не залишилося близьких людей, які б їх підтримували. Ще більше на психіку засудженого впливає смерть родича або коли він втрачає родину.

З позицій психологічної науки розгляд феномена покарання у трьох ракурсному плані (покарань і виправлення злочинців, профілактика вчинення нових злочинів) обґрунтовується специфікою психологічних закономірностей і механізмів необхідних при цьому заходів пенітенціарного впливу. У психологічному аспекті покарання як кара, базуючись на закономірностях негативного підкріплення, тільки тоді буде дієвою, якщо суд з урахуванням суб'єктивної сторони злочину і перспектив зміни особистості засудженого обере таку міру заподіяння фізичних і моральних страждань, які б не озлобляли його, а змушували відчувати докори совісті і прагнути до позитивних самозмін. У цьому зв'язку вибір типу виправної установи з відповідним режимом (загальним, суворим, особливим) дозволяє дієво реалізувати всі його основні функції: каральну, виховуючу і забезпечує виправлення.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Пенітенціарна психологія» є формування у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про основи пенітенціарної психології, психологічні характеристики особистості засуджених, динамікою особистісних змін засуджених, особливостями мікросередовища засуджених, технологіями пенітенціарної системи та психолого-педагогічними засадами ресоціалізації засуджених.

Програма курсу складається з 5 тем, які передбачають ознайомлення ЗВО з базовими засадами пенітенціарної психології, як галузі наукових знань, термінологією, психологічними особливостями мікросередовища засуджених та самореалізації в ньому індивіда зокрема, психолого-педагогічними методами та технологіями впливу на особистість у межах функціонування пенітенціарної системи.

Теоретичним підґрунтям курсу «Пенітенціарної психології» є принцип єдності свідомості і діяльності та динамічний принцип вивчення особистості, компетентнісний підхід до навчальної діяльності. Вивчення курсу покликане сформуванню уявлення про можливості психолого-педагогічного впливу на особистість засудженого, мікросередовище та ресоціалізацію засуджених, оптимізацію діяльності пенітенціарної системи.

Загальні компетентності:

ЗК1 – здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

ЗК2 – знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;

ЗК3 – навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;

ЗК5 – здатність бути критичним і самокритичним;

ЗК6 – здатність приймати обґрунтовані рішення;

ЗК8 – навички міжособистісної взаємодії.

ЗК10 – здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Фахові (спеціальні компетентності):

СК1 – здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології;

СК2 – здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ;

СК3 – здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків;

СК8 – здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову);

СК9 – здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідно до запиту;

СК10 – здатність дотримуватися норм професійної етики;

СК11 – здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку;

СК12 – здатність проектувати, організовувати та надавати психологічно ефективну допомогу людині в екстремальних та кризових ситуаціях;

СК13 – здатність здійснювати психологічний супровід діяльності сектору безпеки та оборони;

СК14 – здатність використовувати психотехнології в процесі міжособистісної взаємодії для психопрофілактики та психокорекції людських взаємовідносин, в тому числі для психологічної підтримки співробітників силових структур під час виконання ними своїх обов'язків.

Програмні результати навчання:

ПР1 – аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання;

ПР2 – розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань;

ПР9 – пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання;

ПР11 – складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій;

ПР12 – складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника;

ПР13 – взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності;

ПР14 – ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості;

ПР15 – відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку;

ПР16 – знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога;

ПР17 – демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності;

ПР18 – вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії;

ПР19 – вміти застосовувати методи соціально-психологічної підтримки суб'єктів професійної діяльності в особливих умовах, зокрема в силових структурах;

ПР20 – проектувати, організовувати та надавати психологічно ефективну допомогу людині в екстремальних та кризових ситуаціях;

ПР21 – дотримуватися норм професійної етики, зокрема при вирішенні непередбачуваних завдань і проблем у сфері професійної діяльності, зокрема в силових структурах;

ПР22 – здійснювати психологічний супровід діяльності сектору безпеки та оборони.

Пререквізити навчальної дисципліни: всі дисципліни професійної підготовки. Передбачено попереднє оволодіння дисциплінами «Девіантологія», «Юридична психологія», «Основи психокорекції», «Віктимологія», «Психологія протиправної поведінки».

Постреквізити навчальної дисципліни: вміти використовувати здобуті знання з навчальної дисципліни «Пенітенціарна психологія» в практичній діяльності психолога щодо надання психологічної допомоги в надзвичайних ситуаціях; здійснювати психолого-педагогічний вплив на особистість засудженого, мікроросередовище та ресоціалізацію засуджених, оптимізацію діяльності пенітенціарної системи.

Додатки 1.1, 1.2 (*оновлюється щорічно*).

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. ПЕНІТЕНЦІАРНА ПСИХОЛОГІЯ, ЇЇ ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ МІСЦЕ В СИСТЕМІ НАУК

Предмет і завдання пенітенціарної психології. Структура пенітенціарної психології. Місце пенітенціарної психології в системі юридичної психології. Зв'язок пенітенціарної психології з юридичними і психолого-педагогічними дисциплінами. Теоретичні і практичні завдання сучасної пенітенціарної психології. Комплексний характер завдань пенітенціарної психології. Значення пенітенціарної психології для теорії і практики виправлення засуджених. Принципи та методи пенітенціарної психології.

ТЕМА 2. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСУДЖЕНОГО

Концепції виправлення особистості злочинця. Песимістичні теорії виправлення і перевиховання (Ч. Ломброзо, Е. Кречмер, У. Шелдон, З. Фройд, У. Клайфельтер, А. Фромм та інші). Оптимістичні теорії перевиховання (Е. Дюркгейм, Р. Мертон, Дж. Доллард, Н. Міллер, Дж. Уайтінг, Р. Сірс, С. Беккер, Ф. Танненбаум, Ф. Тейлор). Сучасні психотерапевтичні практики виправлення і перевиховання (біхевіористична, психоаналітична, когнітивна, поведінково-когнітивна та ін.) Детермінанти формування психологічних особливостей у позбавлених волі (ізоляція від суспільства і перебування у замкненому середовищі; наявність режиму у місцях позбавлення волі, тотальна регламентація поведінки; обмеження у задоволенні потреб; зміна звичного способу життя, переживання, пов'язані із перспективою позбавлення волі. Типові психічні стани засуджених (стан очікування змін; стан нетерплячості; стан тривоги; стан безнадійності, приреченості, пригнічений стан, стан надії і впевненості; стан нудьги; стан; туга за домівкою, рідними, волею. Динаміка особистості засудженого: період після арешту, період, що настає після набуття вироком законної сили, період адаптації, період появи і розвитку нових інтересів, період відносної особистісної стабілізації, період, що передуює звільненню. Типологія осіб, позбавлених волі. Психологічна характеристика жінок, неповнолітніх, які відбувають покарання.

ТЕМА 3. ПСИХОЛОГІЯ ГРУП ЗАСУДЖЕНИХ.

Процес становлення і формування груп засуджених. Соціально-психологічна характеристика процесу формування групи засуджених та основні напрямки їх діяльності. Система і особливості взаємин засуджених в групі. Види цих відносин і їх характеристика. Психологічні причини диференціації засуджених. Соціально-психологічні процеси і явища, що виникають в малих групах засуджених. Лідерство в малих групах. Спілкування і взаємодія в середовищі засуджених, їх соціально-психологічна характеристика. Загальне і специфічне у соціально-психологічних явищах, що виникають в різних контактних спільнотах засуджених. Групова думка,

механізми його формування. Поняття про групові настрої, управління груповим настроєм засуджених. Психологічна характеристика норм, традицій, звичаїв в середовищі засуджених. Подолання негативних традицій і звичаїв в умовах позбавлення волі. Психологічні особливості групової згуртованості і ціннісно-орієнтаційної єдності в групах засуджених.

ТЕМА 4. СОЦІАЛЬНА І СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ

Поняття та механізми адаптації. Суб'єктивні (соціально-психологічні характеристики особистості, вікові особливості, потребово-мотиваційні орієнтації, нерозвинена соціокультурна орієнтація, нерозвинені перцептивно-рефлексивні навички, недостатнє оволодіння засобами соціальної взаємодії, недостатня регуляція емоційно-вольової сфери, тип нервової системи, ступінь ригідності, негативізм, рівень педагогічної занедбаності та криміналізованості, психологічна сумісність-несумісність, щирість каяття, комплекс психічних станів) та об'єктивні чинники соціальної адаптації (чисельність групи (скупченість), термін ув'язнення, умови зовнішнього середовища на даний момент (після прибуття у колонію – вид режиму, колектив засуджених, умови праці тощо; після звільнення – наявність житла, прописка, сім'я, можливості працевлаштування на роботу, попередні зв'язки тощо); умови, в яких особистість знаходилася до переміщення у нове середовище) засуджених. Етапи адаптації засудженого (В. Синьов). Види й рівні адаптації (О. Беца, В. Кривуша, В. Синьов). Емоційна сфера засуджених у період адаптації. Причини та механізми суїцидальної поведінки засуджених. Психологічна підготовка до умов життя на волі.

ТЕМА 5. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ СПІВРОБІТНИКА УСТАНОВИ З ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ

Психологічна характеристика особистості співробітника установи з виконання покарання. Спрямованість і мотиви діяльності співробітника. Вимоги до особистості і професійних якостей співробітника в сучасних умовах. Особливості організації роботи психолога у пенітенціарних закладах. Психічні, особистісні та професійні якості, що необхідні психологу для роботи у пенітенціарній системі. Взаємозв'язок особистісних якостей та ефективності роботи психолога пенітенціарних закладів. Подолання негативних психічних станів і попередження професійної деформації. Психологічна підготовка і психологічна стійкість співробітника.

Форма підсумкового контролю успішності навчання

Підсумковий контроль – це перевірка рівня засвоєння знань, навичок, вмінь та інших компетентностей за навчальний семестр.

З навчальної дисципліни «Психологія залежності» передбачено:

- для денної форми навчання – залік;
- для заочної форми навчання – залік.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ АУДИТОРНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

БАЛЛИ	ПОЯСНЕННЯ
5	Питання, винесені на розгляд, засвоєні у повному обсязі; на високому рівні сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі навчальні завдання, передбачені планом заняття, виконані в повному обсязі. Під час заняття продемонстрована стабільна активність та ініціативність. Відповіді на теоретичні питання, розв'язання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань ґрунтується на глибокому знанні чинного законодавства, теорії та правозастосовної практики
4	Питання, винесені на розгляд, засвоєні у повному обсязі; в основному сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі передбачені планом заняття навчальні завдання виконані в повному обсязі з неістотними неточностями. Під час заняття продемонстрована ініціативність. Відповіді на питання, розв'язання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань переважно ґрунтується на знанні чинного законодавства, теорії та правозастосовної практики
3	Питання, винесені на розгляд, у цілому засвоєні; практичні навички та вміння мають поверхневий характер, потребують подальшого напрацювання та закріплення; навчальні завдання, передбачені планом заняття, виконані, деякі види завдань виконані з помилками
2	Питання, винесені на розгляд, засвоєні частково, прогалини у знаннях не носять істотного характеру; практичні навички та вміння сформовані недостатньо; більшість навчальних завдань виконано, деякі з виконаних завдань містять істотні помилки, які потребують подальшого усунення
1	Курсант, студент, слухач не готовий до заняття, не знає більшої частини програмного матеріалу, з труднощами виконує завдання, невпевнено відтворює терміни і поняття, що розглядалися під час заняття, допускає змістовні помилки, не володіє відповідними вміннями і навичками, необхідними для розв'язання професійних завдань
0	Відсутність на занятті

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Для навчальної дисципліни «Пенітенціарна психологія» засобами діагностики знань (успішності навчання) виступають: поточне опитування; тестування; виконання індивідуальних завдань у формі есе, презентацій, доповіді; групова робота; **залік**.

Поточний контроль здійснюється на семінарських заняттях шляхом усного або письмового опитування студентів. Поточний контроль здійснюється протягом всього семестру, пов'язаний з усіма формами навчального процесу та включає: оцінювання усних та письмових відповідей на семінарах, тестових завдань з кожної теми, виконання індивідуальних завдань.

Підсумковий контроль з дисципліни «Пенітенціарна психологія» здійснюється у формі заліку відповідно до навчальної програми та розроблених кафедрою питань, затверджених у встановленому порядку. Перелік питань, які виносяться на залік складається на основі навчального матеріалу, що охоплює проблеми, які розглядалися на лекціях, семінарах та вивчалися самостійно під час позааудиторної роботи студента.

Студент допускається до заліку, за наступних умов: виконання ним усіх видів робіт, що передбачені навчальним планом та отримання мінімальної кількості балів за кредитно-модульною системою, що надають допуск до заліку.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основні нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змін, внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст. 532).
2. Етичний кодекс психолога. URL : <http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>.
3. Кваліфікаційна характеристика практичного психолога: наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 р. № 864.
4. Кваліфікаційна характеристика головного психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.
5. Кваліфікаційна характеристика старшого психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.
6. Кваліфікаційна характеристика психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.

Підручники, навчальні посібники:

1. Юр'єва Л. М. Адиктологія: навч. посібник для лікарів-наркологів, психіатрів, заг. практики – сімейна медицина та лікарів-інтернів (2-ге вид., перероб. і доп.). Дніпро, 2018. 185 с.
2. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студ. спец. «Соціальна робота»: у 2 част. Ч. 1. Теоретична частина (2-ге вид., перероб і доп.). Київ, 2016. 188 с.
3. Камінська О. В. Психологія інтернет-залежності: теоретичний та практичний аналіз: навч. посібник. Рівне : Червінко А. В., 2019. 342 с.
4. Автухов К. А. Кримінально-виконавче право: навч.-прак. посібник (для підг. до іспиту аспірантів, здоб. та студ.). Харків : Право, 2016. 158 с.
5. Лобанова А. С., Калашнікова Л. В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
6. Самойлова Н. В. Профілактика та корекція відхилень поведінки: навч.-метод. посібник до самост. роб. студ. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 120 с.

Монографії та інші наукові видання:

1. Авдєєва Е. В. Психологічні фактори злочинності неповнолітніх. Вісник науки та освіти. 2019. № 6(17). С. 69-72.

2. Бартків О., Махновець В. Вивчення схильності студентів до Інтернет-адикції. Молодь і ринок. 2015. № 2. С. 141-145.
3. Вайнола Р. Х. Технології соціально-педагогічної роботи: курс лекцій. К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2018. 152 с.
4. Гайдамашко І. А. Подолання агресії як соціально-педагогічна проблема. Педагогічний дискурс. 2018. № 3. С. 53-55.
5. Камінська О. В. Особливості психологічного консультування під час роботи з Інтернет-залежною молоддю. Психологічні перспективи. 2017. № 29. С. 81-92.
7. Карев Д. А. Психологічні механізми формування мотивації злочинної поведінки неповнолітніх. Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Психологічні науки. 2018. № 4(49). С. 119-123.
8. Коваленко О. В. Фактори ризику в злочинності неповнолітніх: психолого-педагогічний аналіз. Педагогіка та психологія. 2016. № 1(35). С. 24-29.
9. Коваль І. І. Психологічні особливості мотивації злочинної поведінки неповнолітніх. Молодий вчений. 2018. № 1(51). С. 17-20.
10. Колос К. В. Мотиви злочинної поведінки неповнолітніх: психологічний аспект. Педагогіка та психологія. 2019. № 4(57). С. 29-35.
11. Мудрик А. Б. Трудоголізм як професійна адикція особистості. Психологічні перспективи. 2017. № 29. С. 175-185.
12. Макгакін Дж. Сучасний в'язничний менеджмент. Рада Європи. 2017. 100 с.
13. Мельник О. І. Соціально-психологічні фактори злочинної поведінки неповнолітніх. Психологія і особистість. 2017. № 2(12). С. 80-88.
14. Олійник О. П., Радзевілова О. В. Комплексна судова психолого-психіатрична оцінка станів залежності від алкоголю в цивільному та кримінальному процесі. Український медичний часопис. 2018. № 1. С. 48-51.
15. Онопченко І. Теоретико-методологічний аналіз трудоголізму в контексті адиктивної поведінки особистості. Психологічні перспективи. 2018. № 32. С. 207-219.
16. Соловійова Ю. В. Психологічні особливості формування мотивів злочинної поведінки неповнолітніх. Наукові записки Харківського національного університету внутрішніх справ. 2017. № 1(55). С. 119-123.
17. Ткаченко Л. М. Взаємозв'язок соціально-економічних та психологічних факторів злочинності неповнолітніх. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Соціологія, політологія, економіка, право. 2018. С. 153-157.
18. Устінова Л. А., Барасій М. І., Євтодєв О. А. та ін. Актуальні питання профілактики та виявлення пияцтва, наркотичної залежності та токсикоманії в Збройних силах України. Медицина невідкладних станів. 2018. № 7. С. 59-64.
19. Чернікова, О. В. Соціально-економічні та психологічні фактори злочинності неповнолітніх. Соціальна педагогіка. 2016. № 2(7). С. 70-76.

20. Шутова О. М. Психологічні особливості мотивації злочинної поведінки неповнолітніх. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: Психологічні науки. 2019. № 1(26). С. 70-74.

21. Яковлева Т. І. Психологічні фактори злочинності неповнолітніх. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. 2017. № 145(1). С. 91-94.

22. Ярий В. В. Співзалежність у жінок при алкогольній залежності у чоловіків (клініко-психопатологічні особливості, аддиктивні ризики, комплексна реабілітація): автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.01.17. Харків, 2017. 23 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Сайт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. URL : <http://dduvs.in.ua/>

2. Сайт Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

ТЕМА 1. ПЕНІТЕНЦІАРНА ПСИХОЛОГІЯ, ЇЇ ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ НАУК

Мета: ознайомити студентів з базовими засадами пенітенціарної психології, як галузі наукових знань, термінологією.

План:

1. Предмет та завдання пенітенціарної психології. Історія становлення та розвитку психології.
2. Зв'язок дисципліни з іншими науками.
3. Методи дослідження в пенітенціарній психології.

Основні поняття: пенітенціарна психологія, структура пенітенціарної психології, взаємозв'язок пенітенціарної психології з іншими науками.

Рекомендована література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змін, внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст. 532).
2. Етичний кодекс психолога. URL : <http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>.
3. Кваліфікаційна характеристика практичного психолога: наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 р. № 864.
4. Кваліфікаційна характеристика головного психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.
5. Кваліфікаційна характеристика старшого психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.
6. Кваліфікаційна характеристика психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.
7. Юр'єва Л. М. Адиктологія: навч. посібник для лікарів-наркологів, психіатрів, заг. практики – сімейна медицина та лікарів-інтернів (2-ге вид., перероб. і доп.). Дніпро, 2018. 185 с.
8. Камінська О. В. Психологія інтернет-залежності: теоретичний та практичний аналіз: навч. посібник. Рівне : Червінко А. В., 2019. 342 с.
9. Лобанова А. С., Калашнікова Л. В. Робота з підлітками-девіантами: соціологічний та психологічний аспекти: підручник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Вид-во «Каравела», 2017. 470 с.
10. Самойлова Н. В. Профілактика та корекція відхилень поведінки: навч.-метод. посібник до самост. роб. студ. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 120 с.

ТЕМА 2. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСУДЖЕНОГО

Мета: ознайомити студентів з концепціями виправлення особистості злочинця та песимістичними теоріями виправлення і перевиховання перевиховання (Ч. Ломброзо, Е. Кречмер, У. Шелдон, У. Клайфельтер, З. Фройд, А.Фромм та інші). Оптимістичні теорії перевиховання (Е. Дюркгейм, Р. Мертон, Дж. Доллард, Н. Міллер, Дж. Уайтінг, Р. Сірс, С. Беккер, Ф. Танненбаум, Ф. Тейлор). Детермінанти формування психологічних особливостей у позбавлених волі (ізоляція від суспільства).

План:

1. Концепції виправлення особистості злочинця.
2. Теорії перевиховання злочинця.
3. Детермінанти формування психологічних особливостей у позбавлених волі (ізоляція від суспільства).

Основні поняття: формальні та неформальні колективи, дезадаптація, десоціалізація.

Рекомендована література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змін, внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст. 532).

2. Етичний кодекс психолога. URL : <http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>.

3. Кваліфікаційна характеристика практичного психолога: наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 р. № 864.

4. Кваліфікаційна характеристика головного психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.

5. Кваліфікаційна характеристика старшого психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.

6. Кваліфікаційна характеристика психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.

7. Камінська О. В. Психологія інтернет-залежності: теоретичний та практичний аналіз: навч. посібник. Рівне : Червінко А. В., 2019. 342 с.

8. Мудрик А. Б. Трудоголізм як професійна адикція особистості. Психологічні перспективи. 2017. № 29. С. 175-185.

23. Олійник О. П., Радзевілова О. В. Комплексна судова психолого-психіатрична оцінка станів залежності від алкоголю в цивільному та кримінальному процесі. Український медичний часопис. 2018. № 1. С. 48-51.

ТЕМА 3. ПСИХОЛОГІЯ ГРУП ЗАСУДЖЕНИХ

Мета: ознайомити студентів з соціально-психологічним процесом формування групи засуджених та основними напрямками їх діяльності. Розкрити роль лідерства в малих групах.

План:

1. Процес становлення і формування груп засуджених.
2. Лідерство в малих групах.
3. Спілкування і взаємодія в середовищі засуджених.
4. Ціннісно-орієнтаційна єдність в групах засуджених.

Основні поняття: диференціація засуджених, малі групи, групові настрої, норми, традиції, звичаї в середовищі засуджених

Рекомендована література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змін, внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст. 532).

2. Етичний кодекс психолога. URL : <http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>.

3. Кваліфікаційна характеристика практичного психолога: наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 р. № 864.

4. Кваліфікаційна характеристика головного психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.

5. Кваліфікаційна характеристика старшого психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.

6. Кваліфікаційна характеристика психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.

7. Камінська О. В. Психологія інтернет-залежності: теоретичний та практичний аналіз: навч. посібник. Рівне : Червінко А. В., 2019. 342 с.

8. Макгакін Дж. Сучасний в'язничний менеджмент. Рада Європи. 2017. 100 с.

9. Мудрик А. Б. Трудоголізм як професійна адикція особистості. Психологічні перспективи. 2017. № 29. С. 175-185.

10. Олійник О. П., Радзевілова О. В. Комплексна судова психолого-психіатрична оцінка станів залежності від алкоголю в цивільному та кримінальному процесі. Український медичний часопис. 2018. № 1. С. 48-51.

11. Онопченко І. Теоретико-методологічний аналіз трудоголізму в контексті адиктивної поведінки особистості. Психологічні перспективи. 2018. № 32. С. 207-219.

12. Фоменко Н. А., Скрипник М. І., Фатхутдінова О. В. Правова педагогіка: навч. посібник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 324 с.

ТЕМА 4. СОЦІАЛЬНА І СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ

Мета: розкрити поняття та механізми адаптації, рівень педагогічної занедбаності та криміналізованості, знайомство з новими умовами покарання, колективом, умовами праці.

План:

1. Поняття та механізми адаптації засуджених.
2. Вид режиму, колектив засуджених, умови праці.
3. Звільнення – наявність житла, прописки, сім'я, можливості працевлаштування на роботу.
4. Психологічна підготовка до умов життя на волі.

Основні поняття: криміналізованість суспільства, каяття, види режиму, соціально-психологічна адаптація засуджених

Рекомендована література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змін, внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст. 532).
2. Етичний кодекс психолога. URL : <http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>.
3. Кваліфікаційна характеристика практичного психолога: наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 р. № 864.
4. Камінська О. В. Психологія інтернет-залежності: теоретичний та практичний аналіз: навч. посібник. Рівне : Червінко А. В., 2019. 342 с.
5. Макгакін Дж. Сучасний в'язничий менеджмент. Рада Європи. 2017. 100 с.
6. Мудрик А. Б. Трудоголізм як професійна адикція особистості. Психологічні перспективи. 2017. № 29. С. 175-185.
7. Олійник О. П., Радзевілова О. В. Комплексна судова психолого-психіатрична оцінка станів залежності від алкоголю в цивільному та кримінальному процесі. Український медичний часопис. 2018. № 1. С. 48-51.
8. Онопченко І. Теоретико-методологічний аналіз трудоголізму в контексті адиктивної поведінки особистості. Психологічні перспективи. 2018. № 32. С. 207-219.
9. Фоменко Н. А., Скрипник М. І., Фатхутдінова О. В. Правова педагогіка: навч. посібник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 324 с.

ТЕМА 5. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ СПІВРОБІТНИКА УСТАНОВИ З ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ

Мета: ознайомити студентів з особливостями психологічної характеристики особистості співробітника установи та вимогами до його професійних якостей, попередження професійної деформації. Психологічна підготовка і психологічна стійкість співробітника.

План:

1. Діяльність співробітників пенітенціарних установ.
2. Психічні, особистісні та професійні якості працівників даних установ.
3. Ефективність роботи психолога пенітенціарних установ.

Основні поняття: пенітенціарні установи, професійні якості працівників пенітенціарних установ, психологічна стійкість.

Рекомендована література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змін, внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст. 532).
2. Етичний кодекс психолога. URL : <http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>.
3. Кваліфікаційна характеристика практичного психолога: наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 р. № 864.
4. Кваліфікаційна характеристика головного психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.
5. Кваліфікаційна характеристика старшого психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.
6. Кваліфікаційна характеристика психолога: наказ МВС України від 24.03.2006 р. № 301.
7. Камінська О. В. Психологія інтернет-залежності: теоретичний та практичний аналіз: навч. посібник. Рівне : Червінко А. В., 2019. 342 с.
8. Макгакін Дж. Сучасний в'язничний менеджмент. Рада Європи. 2017. 100 с.
9. Мудрик А. Б. Трудоголізм як професійна адикція особистості. Психологічні перспективи. 2017. № 29. С. 175-185.
10. Олійник О. П., Радзевілова О. В. Комплексна судова психолого-психіатрична оцінка станів залежності від алкоголю в цивільному та кримінальному процесі. Український медичний часопис. 2018. № 1. С. 48-51.
11. Онопченко І. Теоретико-методологічний аналіз трудоголізму в контексті адиктивної поведінки особистості. Психологічні перспективи. 2018. № 32. С. 207-219.
12. Фоменко Н. А., Скрипник М. І., Фатхутдінова О. В. Правова педагогіка: навч. посібник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 324 с.
13. Шутова О. М. Психологічні особливості мотивації злочинної поведінки неповнолітніх. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: Психологічні науки. 2019. № 1(26). С. 70-74.
14. Яковлева Т. І. Психологічні фактори злочинності неповнолітніх. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. 2017. № 145(1). С. 91-94.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття № 1.

За результатами вивчення матеріалу лекції № 1 «Місце пенітенціарної психології в системі наук», підготувати до семінарського заняття № 1 **за планом наступні питання:**

1. Предмет, об'єкт, завдання, методологічні принципи пенітенціарної психології.

2. Психічний стан осіб позбавлених волі.

Надайте письмові відповіді на питання у вигляді файлу формату doc. (обсяг – не менше 1 сторінки, шрифт Time New Roman, 14, інтервал 1,5). За надані відповіді ви маєте змогу отримати від **0 до 5 балів** у відповідності до повноти відповіді, посилань на використану літературу та опису джерел за вимогами ДСТУ 8302:2015.

Семінарське заняття № 2.

За результатами вивчення матеріалу лекції № 2 «Психологія особистості засудженого», підготувати до семінарського заняття № 2 **за планом наступні питання:**

1. Неформальні та формальні колективи засуджених.

2. Емоційні стани засуджених в умовах ізоляції.

Рекомендована література:

1. Європейські пенітенціарні правила. К. : Сфера. 413 с.

2. Костенко В. А. Сучасні проблеми відбору працівників пенітенціарної системи. Київ, 2018.

3. Автухов К. А. Кримінально-виконавче право: навч.-прак. посібник (для підготовки до іспиту аспірантів, здоб. та студ.). Харків : Право, 2016. 158 с.

4. Макгакін Дж. Сучасний в'язничний менеджмент. Рада Європи. 2017. 100 с.

Семінарське заняття № 3.

За результатами вивчення матеріалу лекції № 3 «Психологія груп засуджених. Їх класифікація», підготувати до семінарського заняття № 3 **за планом наступні питання:**

1. Ознаки класифікаційних груп засуджених за кримінально-правовою характеристикою.

2. Характеристика ситуативно-криміногенного типу злочинця.

3. Характеристика ситуативного типу злочинця.

Рекомендована література:

1. Фоменко Н. А., Скрипник М. І., Фатхутдінова О. В. Правова педагогіка: навч. посібник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 324 с.

2. Шутова О. М. Психологічні особливості мотивації злочинної поведінки неповнолітніх. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: Психологічні науки. 2019. № 1(26). С. 70-74.

3. Яковлева Т. І. Психологічні фактори злочинності неповнолітніх. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. 2017. № 145(1). С. 91-94.

Семінарське заняття № 4.

За результатами вивчення матеріалу лекції № 4 «Соціальна та соціально-психологічна адаптація засуджених», підготувати до семінарського заняття № 4 **за планом наступні питання:**

1. Етапи ресоціалізації засуджених.
2. Підготовка засуджених до повернення в соціум.

Рекомендована література:

1. Бамбурак Н. М. Особливості соціально-психологічної адаптації колишніх ув'язнених. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 190-199.

2. Мартинюк Т., Чернета С. Характеристика етапів ресоціалізації в сучасних соціокультурних умовах. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки». 2016. № 133. С. 142-145.

Семінарське заняття № 5.

За результатами вивчення матеріалу лекції № 5 «Психологічні особливості співробітника установи з виконання покарань», підготувати до семінарського заняття № 5 **за планом наступні питання:**

1. Вимоги до працівників пенітенціарної системи.
2. Психологія окремих категорій засуджених (психологія засуджених жінок).
3. Прояви субкультури в установах виконання покарань.

Рекомендована література:

1. Соловійова Ю. В. Психологічні особливості формування мотивів злочинної поведінки неповнолітніх. Наукові записки Харківського національного університету внутрішніх справ. 2017. № 1(55). С. 119-123.

2. Ткаченко Л. М. Взаємозв'язок соціально-економічних та психологічних факторів злочинності неповнолітніх. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Соціологія, політологія, економіка, право. 2018. С. 153-157.

3. Устінова Л. А., Барасій М. І., Євтодьєв О. А. та ін. Актуальні питання профілактики та виявлення пияцтва, наркотичної залежності та токсикоманії в Збройних силах України. Медицина невідкладних станів. 2018. № 7. С. 59-64.

4. Чернікова О. В. Соціально-економічні та психологічні фактори злочинності неповнолітніх. Соціальна педагогіка. 2016. № 2(7). С. 70-76.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Практичне завдання № 1.

1. За допомогою яких психологічних методів здійснюється корекція та ресоціалізація особистості засуджених? *(Назвати та описати психологічні методи).*
2. Пояснити значення юридичних термінів: *амбівалентність, антагоніст.*

Практичне завдання № 2.

1. У мікросередовищі засуджених можна виділити прошарки (страти). *(Назвати та описати їх).*
2. Пояснити значення юридичних термінів: *аутоагресія, деперсоналізація.*

Практичне завдання № 3.

1. Психологічні особливості, властиві управлінню правоохоронними органами. *(Назвати і пояснити)*
2. Пояснити значення юридичних термінів: *катарсис, нав'язливі стани.*

Практичне завдання № 4.

Завдання: підготувати реферат «Психологія взаємодії засудженого та працівників пенітенціарної сфери».

Практичне завдання № 5.

1. Функції психологів правоохоронних органів? *(Назвати та пояснити)*
2. Пояснити значення юридичних термінів: *фрустрація.*

Практичне завдання № 6.

Завдання: описати кримінальну субкультуру, побут та звичаї, жаргон, значення татуювань.

Практичне завдання № 7.

Завдання: підготувати реферат психологічний вплив на особистість у пенітенціарній системі.

Практичне завдання № 8.

Завдання: підготувати реферат «Психологічна підготовка до умов життя на волі».

Практичне завдання № 9.

1. Терміни покарання для неповнолітніх?
2. Чи існує за КК України смертна міра відповідальності? *(використати для відповіді нормативні документи).*

Практичне завдання № 10.

Завдання: описати кримінальну субкультуру, побут та звичаї, жаргон, значення татуювань.

Рекомендована література:

1. Автухов К. А. Кримінально-виконавче право: навч.-прак. посібник (для підготовки до іспиту аспірантів, здоб. та студ.). Харків : Право, 2016. 158 с.
2. Макгакін Дж. Сучасний в'язничний менеджмент. Рада Європи. 2017. 100 с.
3. Федоришин Г. Освітній коучинг як сучасна технологія формування соціальних компетентностей у школярів. Упровадження інноваційної освітньої парадигми в гірських школах Українських Карпат: монографія. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2019. С. 461-475.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТІВ

Реферат (від латинського «доповідати», «повідомляти») – це один із початкових елементів учбової підготовки студента, який дає можливість першої спроби самостійної розробки однієї з конкретних тем певного курсу психологічних дисциплін.

Реферат вимагає від студента понятійно-аналітичного рівня сформованості знань, тобто, особа має чітке уявлення та поняття щодо навчального об'єкту, здатна здійснювати смислове виділення, пояснення, аналіз, перенесення раніш засвоєних знань на типові ситуації.

Результатом аналітичної роботи над рефератом є також і доповідь, що включає огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи. Важливо зазначити, що у рефераті необхідно не лише висвітлити відповідну наукову інформацію (скорочено переказати зміст первинного документа чи його частини), а й показати своє ставлення до неї – висновки. Отже, реферат вимагає від студента також продуктивно-синтетичного рівня сформованості знань, коли особа здатна здійснювати синтез, генерувати власні уявлення, переносити раніш засвоєні знання на нетипові, нестандартні ситуації.

Основні вимоги до реферату:

- повнота відображення змісту статті чи кількох праць за темою;
- відповідність основних тез і положень, виділених реферуємим, змістові статті;
- визначення методики, яку використовує автор статті, обраної для реферування, щоби розв'язати проблему;
- відповідність висновків автора поставленим завданням (чи досягнута мета дослідження).

Наукова робота студента вміщує декілька взаємопов'язаних етапів:

- вибір теми;
- пошук та опрацювання матеріалу;
- складання плану роботи;
- викладення та оформлення результатів дослідження у тексті реферату;
- усний виклад реферату.

Вибір теми та проблематика рефератів – це найбільш актуальні теми. У них на основі ретельного аналізу й узагальнення наукового матеріалу зіставляються різні погляди авторів і визначається власна позиція студента з викладом відповідних аргументів.

Прийняття рішення щодо вибору теми вимагає також попередньої роботи з викладачем. Разом із цим, студент має пам'ятати, що чим оперативніше буде здійснено вибір теми, тим більше часу він має для її дослідження, для текстуального оформлення реферату.

Тему реферату студент може вибрати самостійно та узгодити з викладачем чи вибрати зі списку тем, рекомендованих кафедрою.

Збір матеріалу.

Роботу над рефератом варто починати:

– із загального ознайомлення з темою шляхом прочитання відповідного розділу підручника, конспектів лекцій для отримання загального уявлення про тему;

– вивчення літературних джерел як рекомендованих кафедрою, так і підібраних самостійно;

– вивчення обраної проблематики у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Після вибору теми складається попередній план роботи, який бажано узгодити з викладачем та визначити літературу (першоджерела та критичну літературу – статті та підручники), яку необхідно вивчити.

Оскільки до списку тем рефератів викладач завжди пропонує список рекомендованої літератури, то бажано, у першу чергу, проглянути цей список літератури, а вже потім звертатися до бібліотечного каталогу, орієнтуючись на власні уподобання.

Після вивчення літератури, за допомогою викладача, уточнюється первинний план і остаточний варіант береться за основу текстуального оформлення роботи.

Традиційно структура реферату (курсової та дипломної роботи) включає наступні елементи:

1. Заголовок (назва) – наприклад: «Мозок і психіка». (Назва є коротким формулюванням, яке відображає тему, ідею, предмет дослідження і формулюється з урахуванням вимог до самостійної роботи студента. Заголовок виноситься на титульний листок реферату. На титульному листі студент указує також назву ВУЗУ, кафедри, своє прізвище й ініціали, вчений ступінь, звання, прізвище й ініціали викладача, дату написання роботи).

2. План – це система заголовків частин роботи із зазначенням сторінок, на яких вони розміщені. План є інформативним елементом, оскільки дає коротке уявлення про проблематику, що розробляється, про логіку викладення та актуальність, наукову і практичну значимість обраної теми. План розміщується на початку.

3. Вступ – 1 стор. Вступ – містить обґрунтування практичної та теоретичної актуальності проблеми, зазначеної для вивчення. У вступі необхідно сформулювати основне питання дослідження та цілі й завдання, які витікають із нього.

4. Виклад матеріалу за планом.

5. Висновки.

6. Список використаної літератури.

Критерії оцінки рефератів:

Реферати мають бути виконані у визначений термін. Якщо оцінка реферату визначається за десятибальною шкалою, тоді:

Оцінка 10-9 балів відповідає таким критеріям:

- відповідність заявленої теми змісту реферату;
- вчасність подачі реферату;
- самостійність висновків;
- творчий підхід до суті проблеми;
- оригінальність теми;
- залучення до аналізу першоджерел;
- джерельна база (не менше 3-4 джерел);
- структурованість матеріалу (якість плану);
- використання сучасних публікацій та першоджерел;
- важливим елементом є наявність ілюстрацій.

Оцінка 8-7 балів відповідає таким критеріям:

- відсутність використання сучасних публікацій;
- відсутність оригінальності теми.

Оцінка 6-5 балів відповідає таким критеріям:

- відсутність використання сучасних публікацій;
- відсутність оригінальності теми;
- відсутність першоджерел;
- відсутність творчого підходу до суті проблеми;
- відсутність самостійності висновків.

Оцінка 4-3 бали відповідає таким критеріям:

- відсутність використання сучасних публікацій;
- відсутність оригінальності теми;
- відсутність першоджерел;
- відсутність творчого підходу до суті проблеми;
- відсутність самостійності висновків;
- відсутність структурованості матеріалу (неякісний план роботи);
- відсутність відповідності заявленої теми змісту реферату.

Оцінка 2 бали відповідає таким критеріям:

- відсутність використання сучасних публікацій;
- відсутність оригінальності теми;
- відсутність першоджерел;
- відсутність творчого підходу до суті проблеми;
- відсутність самостійності висновків;
- відсутність структурованості матеріалу (неякісний план роботи);
- відсутність відповідності заявленої теми змісту реферату.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАВДАНЬ ТА НАПИСАННЯ ТЕЗ

При підготовці до семінарського заняття оцініть свій рівень знань за вказаним завданням, виходячи із критеріїв оцінювання, поданих нижче.

Критерії оцінки:

Оцінка «відмінно» – студент демонструє повноту, адекватність та осмисленість (усвідомленість) знань щодо методичних особливостей організації інтерактивного навчання, видів інтерактивних семінарів, необхідних компетентностей для проведення семінару, критеріїв оцінювання якості інтерактивного семінару; вміє робити узагальнюючі висновки.

Оцінка «добре» – студент демонструє адекватність та осмисленість знань, але стосовно кількох із зазначених питань; вміє робити узагальнюючі висновки.

Оцінка «задовільно» – студент має фрагментарні уявлення про проблему, які при цьому не завжди точно ним розуміються і не достатньо повно та аргументовано вербалізуються.

Оцінка «незадовільно» – наявність часткових знань, які студент не правильно розуміє і не правильно трактує.

При написанні тез виконана робота оцінюється наступним чином:

Критерії оцінки. Враховується повнота викладу матеріалу відповідно до плану та розуміння здобувачем сутності понять і механізмів.

Оцінка «відмінно» – студент демонструє повноту, адекватність та осмисленість (усвідомленість) знань стосовно основних понять теми, чітко окреслює проблематику ПП, її місце у структурі психологічних знань, методологічні принципи, вміє робити узагальнюючі висновки.

Оцінка «добре» – студент демонструє адекватність та осмисленість знань, але стосовно кількох із зазначених питань; вміє робити узагальнюючі висновки.

Оцінка «задовільно» – студент має фрагментарні уявлення про проблеми, які при цьому не завжди точно ним розуміються і не достатньо повно та аргументовано вербалізуються.

Оцінка «незадовільно» – наявність часткових знань, які студент не правильно розуміє і не правильно трактує.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Місце пенітенціарної психології у системі наукового знання.
2. Досвід ресоціалізації засуджених за рубежем.
3. Соціально-психологічні аспекти роботи з жінками, яких притягнуто до кримінальної відповідальності . (Підготувати наукове повідомлення)
4. Ресоціалізація засуджених на довічне позбавлення волі.
5. Проблема адаптації неповнолітніх до умов соціальної ізоляції.
6. Вплив субкультури засуджених на можливості ресоціалізації. (Підготувати наукове повідомлення).
7. Використання методів арт-терапії у роботі з засудженими.
8. Психологічні умови попередження професійної деформації працівників ВТУ.
9. Синдром вигорання у працівників пенітенціарної системи.
10. Характеристика психічного стану особистості після набуття вироком законної сили.
11. Характеристика психічного стану засудженого в період адаптації у виправно-трудовій установі.
12. Психологічна характеристика стану засудженого у період перед звільненням.
13. Специфіка перебування жінок у виправно-трудовій установі.
14. Специфіка перебування неповнолітніх у місцях позбавлення волі.
15. Механізми й діагностика адаптивних здібностей засуджених.
16. Управління соціальною та соціально-психологічною адаптацією засуджених.
17. Загальна класифікація засуджених.
18. Соціально-психологічний аспект суїцидальної поведінки осіб, позбавлених волі.
19. Профілактика суїцидів у місцях позбавлення волі.
20. Чинники формування груп засуджених.
21. Структура колективу засуджених.
22. Типологія неформальних мікрогруп засуджених.
23. Наукове і психолого-педагогічне обґрунтування виявлення і вивчення неформальних мікрогруп засуджених.
24. Лідерство й групові настрої.
25. Кримінальна субкультура колективу засуджених: система цінностей, норм.
26. Соціально-психологічний та психолого-лінгвістичний аспекти тюремного жаргону. Специфіка та наслідки використання неповнолітніми мови арго.
27. Постпенітенціарний вплив на осіб, звільнених з місць позбавлення волі.
28. Психологічна підготовка засуджених до життя у нових соціальних умовах.
29. Категорії осіб, що звільняються з місць позбавлення волі.
30. Чинники й етапи соціальної реадaptaції звільнених.

ТЕСТИ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Що досліджує виправно-трудова психологія?

- А) можливість виправлення та перевиховання засудженого;
- Б) динаміку особистості засудженого та фактори, що впливають на його перевиховання;
- В) діяльність виправно-трудова установ.

2. Що одна із головних чинників, визначальних формування особистості засудженого?

- А) виховання (перевиховання);
- Б) підвищений захід правової відповідальності;
- В) успішне виконання персоналу (адміністрації) виправно-трудова установ своїх професійних обов'язків.

3. Що таке реституція засудженого?

- А) можливість виправлення та перевиховання засудженого;
- Б) відновлення в особи позитивних аспектів, втрачених нею внаслідок тривалої злочинної діяльності;
- В) діяльність виправно-трудова установ через сповідь, покаяння, примирення.

4. Завершальним та відповідальним етапом ресоціалізації колишнього засудженого є:

- А) пристосування до життя на свободі, як правило, у нових, часом важких умовах;
- Б) проведення в умовах виправної установи спеціальної роботи з психологічної підготовки звільнених;
- В) психотерапевтична бесіда зі звільненим.

5. Яким чином слід активізувати позитивні якості особистості засудженого?

- А) побудувати відносини взаємної відвертості;
- Б) підказати на конкретних прикладах вірний вихід із тієї чи іншої життєвої скрути;
- В) нагадуванням про колишні заслуги, активізацією позитивних установок та морально-політичних почуттів.

6. В якому випадку можна говорити про динамічний злочинний стереотип?

- А) людина перестає систематично трудитися і втрачає трудові навички, зате набуває злочинних;
- Б) виробляються своєрідні звички та навички;
- В) без адаптації до нормального існування в суспільстві.

7. Які три цілі переслідує покарання?

- А) можливість виправлення, зміни та перевиховання засудженого;
- Б) покарати, виправити та перевиховати засудженого;
- В) попередити злочин (загальна та спеціальна профілактика), змінити та виховати засудженого.

8. Покарання як міра кари має низку особливостей. Назвіть найголовніші з них:

- А) можливість виправлення, зміни та перевиховання засудженого;
- Б) обмеження низки потреб, які завжди плануються людиною;
- В) позбавлення людини можливості планувати свої потреби.

9. Превентивні цілі покарання мають психологічну основу. Яку саме?

- А) дієво вже саме вилучення з того середовища, в якому могло б відбутися злочин і яке представляло можливість його скоєння;
- Б) виробляються своєрідні почуття, звички та навички;
- В) створення у процесі виконання покарання таких умов та такого «психологічного клімату», які повинні виключити або значною мірою утруднити скоєння нових злочинів.

10. Дотримання режиму засудженими забезпечується за допомогою:

- А) можливості виправлення, зміни та перевиховання засудженого;
- Б) охорони та нагляду за ними;
- В) позбавлення людини можливості планувати свої потреби.

11. Що розуміється під парабулією?

- А) перекручена вольова активність;
- Б) відсутність вольових спонукань;
- В) періодичний потяг до бродяжництва.

12. Осмислене прийняття особою своїх соціальних обов'язків називається:

- А) почуттям боргу;
- Б) совістю;
- В) честю.

13. До стійких психічних станів відноситься:

- А) розумова відсталість;
- Б) конфлікт;
- В) злість.

14. По особистісній значущості соціальні групи поділяються на:

- А) референтні, еталонні, елітарні;
- Б) неофіційні, офіційні, реальні, умовні;
- В) контактні та дистанційні.

15. Якому типу акцентуації властива схильність пред'являти своєму оточенню безліч формальних вимог?

- А) педантичного;
- Б) демонстративному;
- В) гіпертимний.

16. Психологічні явища у юридичній психології виступають її:

- А) предметом;
- Б) методом;
- В) функціями.

17. Типології злочинців у юридичній психології за мотиваційним критерієм:

- А) корисливий, насильницький, сексуальний, престижний;
- Б) асоціальний та антисоціальний;
- В) особливо небезпечні, десоціалізовані небезпечні, нестійкі, ситуативні.

18. Що в юридичній психології не відноситься до основних факторів, що формують злочинну поведінку?

- А) зовнішні ознаки;
- Б) вплив кола знайомі;
- В) педагогічна занедбаність.

19. Найпримітивнішою злочинною групою в юридичній психології визнається:

- А) проста організована група;
- Б) організоване злочинне угруповання;
- В) мафія.

20. Предметом який із галузей юридичної психології є закономірності та механізми прояву психіки окремих категорій засуджених?

- А) пенітенціарний;
- Б) судової;
- В) правовий.

21. Соціалізація – це:

- А) процес навчання у соціальних інституціях (школі, вузі тощо);
- Б) процес освоєння у соціальному середовищі, освоєння супутніх правил, норм, установок тощо;
- В) проходження соціологічного опитування.

22. Ключові якості маніпулятора:

- А) примітивність почуттів, прямота, агресивність;
- Б) недовірливість, спостережливість, харизматичність;
- В) брехливість, примітивність почуттів, недовірливість.

- 23. Соціально-демографічна підсистема особи злочинця включає:**
- А) матеріальне становище, стать та потреби особистості;
 - Б) наявність судимості, освіти та тип темпераменту;
 - В) сімейний стан, освіта, рід занять.
- 24. Сприйняття часто прийнято називати:**
- А) увагою;
 - Б) перцепцією;
 - В) чутливістю.
- 25. Свідоме регулювання людиною своєї поведінки та діяльності – це:**
- А) самоконтроль;
 - Б) рефлексія;
 - В) воля.
- 26. Основні механізми пізнання іншої людини:**
- А) децентрація, емпатія, атрибуція;
 - Б) рефлексія, ідентифікація, атракція;
 - В) емпатія, рефлексія та ідентифікація.
- 27. У літературі нерідко зустрічається вживання термінів «злочинна поведінка» та «злочин». Чи допустимі вони як синоніми?**
- А) так;
 - Б) ні;
 - В) певною мірою.
- 28. Процес формування та прояви злочинної поведінки суб'єкта, який навмисне вчинив злочин, включає 2 етапи, перший з яких називається:**
- А) організаційний;
 - Б) мотиваційний;
 - В) визначальний.
- 29. Поняття особистості злочинця включає комплекс характеристик і, перш за все, таких, як:**
- А) аномальних ознак;
 - Б) соціально-рольових (функціональних) ознак;
 - В) суспільно корисних ознак.
- 30. Відновлення втрачених соціальних зв'язків та якостей особистості, необхідних для нормальної життєдіяльності у суспільстві називається:**
- А) реабілітація;
 - Б) соціалізація;
 - В) адаптація;
 - Г) ресоціалізація.

31. Найчисленнішу групу у місцях позбавлення волі становлять засуджені:

- А) неповнолітні;
- Б) молодіжного віку;
- В) зрілого віку;
- Г) похилого віку.

32. Злодії за своєю психологічною структурою відрізняються від інших категорій злочинців:

- А) індивідуалістичністю;
- Б) підвищеною імпульсивністю;
- В) зниженою тривожністю.

33. Основним постулатом пенітенціарної системи є положення:

- А) покарання має утримати винного від повторного злочину;
- Б) покарання має відповідати злочину;
- В) покарання має відповідати не злочину, а злочинцю.

34. Термін «пенітенціарна» (від лат. poenitentarius) означає:

- А) карається;
- Б) засуджений;
- В) покаяний;
- Г) відбуває покарання.

35. Основним засобом виправлення засуджених не є:

- А) праця;
- Б) навчання;
- В) спілкування;
- Г) режим.

36. Що одна із головних чинників, визначальних формування особистості засудженого?

- А) виховання (перевиховання);
- Б) успішне виконання персоналу (адміністрації) виправно-трудова установ своїх професійних обов'язків;
- В) підвищений захід правової відповідальності.

37. Для третьої фази відбування покарання (від 7 місяців до 1 року) психіка засуджених характеризується станами:

- А) відчуження та тривожності;
- Б) позитивної соціально-правової активності;
- В) пошуку цілей та завдань в умовах ізоляції.

38. Процес адаптації звільнених з ВТУ у переважній частині їх завершується зазвичай:

- А) до одного року;
- Б) протягом місяця;
- В) до трьох років.

39. Імпульсивна злочинна поведінка особи може бути викликана низкою причин, зокрема:

- А) депресивними реакціями;
- Б) психопатичними аномаліями особистості;
- В) проявами порушень координації зусиль, вкладених у досягнення мети.

40. Малим групам засуджених притаманні такі особливості:

- А) вони створюються стихійно, а не з волі та бажання адміністрації;
- Б) всі відповіді вірні;
- В) мікрогрупи взаємодіють один з одним по-різному (від дружби до прямої ворожнечі);
- Г) у групах добре поставлено інформацію.

41. Для ресоціалізації необхідною умовою є:

- А) усі відповіді правильні;
- Б) тримання під вартою;
- В) покарання за правопорушення;
- Г) виправлення засуджених.

42. Основні засоби ресоціалізації та виправлення – це:

- А) встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), праця, соціально-виховна робота, навчання та громадський вплив;
- Б) усі відповіді правильні;
- В) програми примирення потерпілих і правопорушників;
- Г) виправно-трудова заклади.

43. Спосіб вимірювання контактних взаємовідносин, особистих симпатій і антипатій засуджених один до іншого – це:

- А) метод експертної оцінки;
- Б) метод соціометрії;
- В) метод вивчення продуктів діяльності.

44. Пенітенціарна педагогіка:

- А) досліджує цілісний педагогічний процес у місцях позбавлення волі на різних етапах і в різноманітних формах його застосування, розкриває специфіку об'єктів і суб'єктів цього процесу в їх взаємодіях і взаємозв'язках;

Б) визначає сутність соціально-психологічних явищ у середовищі засуджених, умови та засоби управління такими явищами;

В) усі відповіді правильні;

Г) вивчає технології педагогічного впливу на засуджених та їх угруповання.

45. Який із принципів пенітенціарної психології описує й пояснює основні види зв'язку між різними сторонами психіки, сферами психічного. Він передбачає, що окремі психічні явища пов'язані між собою, утворюючи цілісність і набуваючи завдяки цьому нових властивостей:

А) принцип особистісного підходу;

Б) принцип розвитку;

В) принцип системності;

Г) усі відповіді правильні.

46. Завдання пенітенціарної психології полягають у:

А) усі відповіді правильні;

Б) розробці діагностичного інструментарію особистісних конструктів засуджених;

В) моделюванні ґрунтовної програми виправлення цих злочинних конструктів;

Г) попередженні численних негативних впливів виправних установ, які традиційно сприяють криміналізації особистості.

47. Який із принципів пенітенціарної психології вказує на те, що соціально-нормативна регуляція може діяти лише тоді, коли партнери отримуватимуть інформацію про ефект міжособистісних стосунків, тобто коли відбувається оцінка дій і вчинків співрозмовників:

А) принцип зворотного зв'язку в процесі ресоціалізації;

Б) принцип активності й творчої діяльності;

В) принцип системності.

ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ

Акецентуація характеру (від лат. *accentus* – наголос) – надмірне посилення окремих рис характеру, яке виявляється у вибірній уразливості особистості по відношенню до певних психічних впливів поруч з нормальною та навіть підвищеною стійкістю до інших.

Афективний – відноситься до станів задоволення або незадоволення; пов'язаний з відчуттями, емоціями, пристрастями, почуттями, думками.

Бесіда – один з прийомів вивчення психіки особистості. Бесіда передбачає насамперед активність дослідника, який ставить запитання, частково відповідає на них, а частково спонукає самих досліджуваних шукати відповіді. Бесіда є також ефективним засобом спілкування людей.

Вчинок – у психологічному розумінні специфічний вид розумово-вольової дії, необхідна складова діяльності людини, вияву її характеру і поведінки. На відміну від автоматичних, звичних, стандартних поведінкових дій при здійсненні вчинку відбувається творення нових індивідуально-значущих і суспільно корисних морально-психологічних цінностей, зразків спільної діяльності людей.

Інтерв'ю (від англ. *interview* – бесіда, зустріч) – спосіб отримання соціально-психологічної інформації за допомогою усного опитування.

Дієспроможність – риса особистості; виявляється у спроможності і спрямованості до дії, активності. Дієспроможність реалізується у спілкуванні індивіда з іншими людьми, співпраці чи суперництва з ними. Правомірно також говорити про дієспроможність соціальної групи, колективу, суспільного класу, цілого народу.

Депресія – у психології афективний стан, що характеризується негативним емоційним фоном, змінами мотиваційної сфери, когнітивних уявлень і загальною пасивністю поведінки.

Ейфорія – підвищений, радісний, веселий настрій, стан благодущності й безтурботності, що не відповідає об'єктивним обставинам; при ньому спостерігається мімічне і загальне рухове пожвавлення, психомоторне збудження.

Експресія – виразність; сила прояву почуттів, переживань. Експресивні реакції є зовнішнім проявом емоцій і почуттів людини в міміці, пантоміміці, голосі й жестах.

Злочинець (обвинувачений, підсудний, засуджений) – це людина, яка вчинила злочин.

Кримінальна психологія – галузь юридичної психології, яка вивчає психологічні механізми злочину і покарання за нього. Кримінальна психологія вивчає психічний стан злочинця у момент вчинення злочину, мотиви злочинної поведінки та форми її вияву з погляду небезпечності для окремих людей і всього суспільства. Кримінальна психологія широко використовує судово-психологічну експертизу, в ході якої розкриваються особливості формування зізнань допитуваної особи, мотиви вчинення злочину, виникнення злочинного задуму тощо. Кримінальна психологія спирається на здобутки психології особистості, психодіагностики, психопатології тощо.

Методологія пенітенціарної психології – це вчення про внутрішню логіку розвитку й принципи побудови теорії, а також методи конкретних науково-психологічних досліджень. Термін «методологія» охоплює рівні наукового підходу: загальну методологію (загальний філософський підхід і спосіб пізнання явищ дійсності); спеціальну методологію (сукупність методологічних принципів, які застосовуються в цій галузі знань); сукупність конкретних методів і методичних прийомів.

Мотив – (1) спонукання до діяльності, пов'язані із задоволенням потреб суб'єкта; сукупність зовнішніх або внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта і визначають її спрямованість; (2) предмет, матеріальний або ідеальний, що спонукає і визначає вибір спрямованості діяльності, заради якого вона і здійснюється; (3) усвідомлювана причина, що лежить в основі вибору дій та вчинків особистості.

Мотивація – спонукання, що викликають активність організму і визначають її спрямованість. За своїми проявами та функціями в регулюванні поведінки мотивуючі фактори можуть бути розділені на три відносно самостійних класи: 1) при аналізі питання про те, чому організм узагалі приходить у стан активності, розглядаються прояви потреб та інстинктів як джерел активності; 2) якщо вивчається питання, на що спрямована активність організму, заради чого зроблений вибір саме цих, а не інших актів поведінки, досліджують насамперед прояв мотивів як причин, що визначають вибір спрямованості поведінки; 3) при вирішенні питання про те, яким чином здійснюється регулювання динаміки поведінки, предметом дослідження є прояви емоцій, суб'єктивних переживань та установок у поведінці суб'єкта.

Мотивування – раціональне пояснення суб'єктом причин дії за допомогою вказівки на соціально прийнятні для нього та його референтної групи обставини, що спонукали до вибору даної дії. Відрізняється від дійсних мотивів поведінки і виступає як одна з форм усвідомлення цих мотивів.

Намір – свідоме прагнення завершити дію відповідно до наміченої програми, яка спрямована на досягнення передбачуваного результату. Особливе функціональне утворення психіки, що виникає в результаті акту формування мети та має передумовою вибір відповідних засобів, якими людини збирається досягти поставленої мети. В умовах очікування здійснення складних, тривалих, незвичних або важких дій намір виступає як момент внутрішньої підготовки до їх виконання.

Ненависть – стійке активне негативне почуття суб'єкта, спрямоване на явища, що суперечать його потребам, переконанням або цінностям. Здатна викликати не тільки відповідну оцінку свого предмета, але й активну діяльність, спрямовану проти нього.

Особистість – системна якість, яка набувається індивідом у предметній діяльності та спілкуванні й характеризує його з боку залученості до суспільних відношень. Сучасні соціологи типологію особистості пояснюють через концепцію ціннісних орієнтацій: традиційний; ідеалістичний; фрустрований (низька самооцінка, пригнічений, ніби викинутий із життя); реалістичний; гедоністсько-матеріалістичний (отримання задоволення від всього «тут і зараз»). Соціологи називають і інші типи особистості: модальний, ідеальний, базисний.

Патопсихологія (від гр. *παθος* – біль, *ψυχη* – душа і *λογος* – слово) – галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності виникнення і перебігу психічних захворювань. Патопсихологія тісно пов'язана з медициною і психіатрією.

Патерн (з англ. – шаблон) – повторювальний елемент у різних сферах життя, доведена до автоматизму модель поведінки, яку людина використовує у звичному житті.

Пенітенціарна психологія – один з напрямів юридичної психології, що досліджує психологічні закономірності динаміки особистості у процесі відбування покарання, у місцях позбавлення волі, та особливості формування і функціонування мікрогруп засуджених.

Психіка (від гр. *ψυχη* – душа) – здатність мозку відображати об'єктивну дійсність у формі відчуттів, уявлень, думок та інших суб'єктивних образів об'єктивного світу. Психіка виникла і розвинулась у процесі біологічної еволюції живих істот у зв'язку з розвитком нервової системи, що регулює взаємовідношення організму з середовищем. Людська психіка – продукт не тільки біологічного, а й суспільно-історичного розвитку.

Психічні властивості – сталі душевні якості індивіда, що утворюються в процесі його тривалої відображальної діяльності, виховання та самовиховання. На ґрунті кожного психічного процесу може розвинути відповідна психічна властивість. Відчуття, сприймання, пам'ять, увага, почуття, мовлення, мислення, уява, воля можуть у процесі життя породити такі психічні властивості, як чутливість, сприйнятливність, пам'ятливість, уважність, емоційність, балакучість, мовчазність, вдумливість, розсудливість, фантазерство тощо. Багатий комплекс психічних властивостей породжують характер і темперамент, психічні якості людини: мужність, сміливість, працьовитість, рішучість, енергійність, запальність тощо.

Психічні процеси – різні форми єдиного, цілісного відображення суб'єктом за допомогою центральної нервової системи об'єктивної дійсності. Психічні процеси також називають психічними функціями. Розрізняють такі основні види психічних процесів – відчуття, сприймання, пам'ять, уявлення, уява, мислення, мовлення, почуття, увага, воля. З давніх часів ці психічні процеси поділяють на такі сфери (класи) – пізнавальні, емоційні та вольові.

Психічні стани – психологічна характеристика особистості, що відбиває її порівняльно тривалі душевні переживання. Поряд із психічними процесами та психічними властивостями психічні стани належать до трьох головних форм психічної діяльності. Яскравим прикладом психічних станів є настрій, в якому відбивається загальний емоційний тонус людини, що може утримуватися протягом більш чи менш тривалого часу і має чітко виражену, як правило, однорідну психічну модальність. Соціальна психологія вивчає індивідуальні і групові (масовидні) психічні стани.

Психологічна корекція (психокорекція) – організована система психологічних впливів, спрямованих на зміну особливостей (властивостей процесів, станів, ознак) психіки, впливають на рецидиви і загострення

хвороб, індивідуалізацію особистості, її соціально-трудова адаптацію, через перенесення тих чи інших захворювань. *Ознаки психокорекції*: дискретність та орієнтація на вікові норми (**дискретність** – вплив психолога на внутрішній світ людини; орієнтація на вікові норм – орієнтація впливів відповідно до вікових категорій (діти, підлітки, людина похилого віку тощо) для використання відповідних методик.

Ресоціалізація – (1) засвоєння нових норм, цінностей, світогляду та моделей поведінки; (2) психологічна корекція, основним завданням якої є усунення негативних явищ соціального мікросередовища, труднощів у спілкуванні, міжгрупових відносин. Ресоціалізація осіб, звільнених із місць ув'язнення – це складний і багатовимірний процес, що передбачає соціальний і духовний розвиток індивіда. Профілактична діяльність спрямована на виявлення та усунення асоціально-вчинкових патерн особистості. У значенні правового терміну під ресоціалізацією розуміють свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі як повноправного члена суспільства, виправлення засудженого. Вступаючи після закінчення школи в коледж, вищий навчальний заклад, абітурієнт зустрічаються з інтенсивним процесом ресоціалізації.

Соціалізація – це процес входження індивіда в соціальне середовище, й через засвоєння норм, ідеалів, цінностей тощо. Процес соціалізації триває протягом всього життя людини. В процесі соціалізації виділяють три стадії: 1) до трудова (дитинство і період навчання); 2) трудова (трудова, професійна діяльність – період зрілості та активної участі в трудовій діяльності; 3) після трудова – відноситься до періоду життя пенсійного віку. Етапи:

– початок сучасної концепції соціалізації в працях французького соціолога **Габрієля Тарда**, в основу концепції соціалізації вчений поклав принцип *наслідування* (наприклад «вчитель 0 учень»);

– соціологічну теорію *інтеграції індивіда* в соціальну систему через засвоєння загальноприйнятих норм, розробив амер. соціолог **Талкотт Парсонс** (сім'я, освіта, колектив, виконують функцію відтворення соціальної структури);

– проблемою **соціалізації особистості** займалися Борис Ананьєв, Сергій Бабенко, Михайло Дьомін, Ігор Кон, Петро Лямцев, Володимир Паригін та інші. Вони зазначали, що аналіз соціалізації людини дозволяє визначити не тільки те, як формується особистість і якими засобами, але й те, що сприяє розкриттю механізмів включення індивіда в суспільні процеси.

Соціалізація особистості – процес, що забезпечує повноправне існування людини всередині суспільства. Процес соціалізації проходить відповідно до статі й етапів життя. В залежності від віку індивіда розрізняють наступні основні *етапи соціалізації*: 1) соціалізація дитини; 2) соціалізація підлітка (стійка і проміжна); 3) періоду юності; 4) батьківства; 5) зрілого віку; 6) похилого віку.

Спостереження – цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ зовнішнього світу, метод наукового пізнання. Використовується у психології для вивчення психічної реальності і її феноменів. Позитивна риса спостереження – безпосередній зв'язок з об'єктом дослідження, негативна – пасивність дослідника, який не втручається в хід процесу, що вивчається.

Юридична психологія – галузь прикладної психології, яка вивчає психічні закономірності особистості і її діяльності у сфері правових відносин. Юридична психологія пов'язана з соціальною психологією, психологією особистості, психологією праці, педагогікою, судовою етикою, кримінологією, виправно-трудовим правом, карним правом, віковою психологією.

ДОДАТКИ

Додаток 1.1
до Робочої програми з навчальної дисципліни

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
підполковник поліції
Олександр ЮНІН

ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕНІТЕНЦІАРНА ПСИХОЛОГІЯ»

Освітній рівень **перший (бакалаврський)** Спеціальність **053 «Психологія»**
на 2022 / 2023 навчальний рік
Форма навчання **ДЕННА** Обсяг **4 кредити ЄКТС (120 годин)**
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Курс **4** Групи **Б-ПС-341**

№ теми згідно з РПНД	Назва теми (згідно з РПНД)	Загальний обсяг годин	Аудиторна робота				Самостійна та індивідуальна робота
			Всього	Лекції	Семінари	Практ. заняття	
VIII семестр							
1	Пенітенціарна психологія, її предмет, завдання місце в системі наук	20	2	2	2	4	16
2	Психологія особистості засудженого	25	2	2	2	4	16
3	Психологія груп засуджених	25	2	2	2	4	16
4	Соціальна і соціально-психологічна адаптація засуджених	25	2	2	2	4	16
5	Психологія особистості співробітника установи з виконання покарання	25	2	2	2	4	16
Разом за семестр		120	40	10	10	20	80
<i>Форма підсумкового контролю</i>		<i>залік</i>					

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри психології та педагогіки, протокол № 24 від 28.06.2022 р.

**Завідувач кафедри
психології та педагогіки
доктор психологічних наук, доцент**

Вікторія КОРНІЄНКО

Додаток 1.2
до Робочої програми з навчальної дисципліни

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
підполковник поліції

Олександр ЮНІН

**ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПЕНІТЕНЦІАРНА ПСИХОЛОГІЯ»**

Освітній рівень **перший (бакалаврський)** Спеціальність **053 «Психологія»**
на 2022 / 2023 навчальний рік

Форма навчання **ЗАОЧНА** Обсяг **4 кредити ЄКТС (120 годин)**

Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти

Курс **4**

Групи **Б-ПС-341**

№ теми згідно з РПНД	Назва теми (згідно з РПНД)	Загальний обсяг годин	Аудиторна робота				Самостійна та індивідуальна робота
			Всього	Лекції	Семінари	Практ. заняття	
VIII семестр							
1	Пенітенціарна психологія, її предмет, завдання місце в системі наук	20	4	2	2		20
2	Психологія особистості засудженого	25	2		2		20
3	Психологія груп засуджених	25	2		2		22
4	Соціальна і соціально-психологічна адаптація засуджених	25	2		2		22
5	Психологія особистості співробітника установи з виконання покарання	25	4	2	2		22
	Разом за семестр	120	14	4	10		106
	<i>Форма підсумкового контролю</i>		<i>залік</i>				

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри психології та педагогіки, протокол № 24 від 28.06.2022 р.

Завідувач кафедри

психології та педагогіки

доктор психологічних наук, доцент

Вікторія КОРНІЄНКО

Для нотаток

Навчальне видання

Горіна Ольга Теофілівна

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПЕНІТЕНЦІАРНА ПСИХОЛОГІЯ»**

Редактор, оригінал-макет, дизайн – *Є. В. Коваленко-Марченкова,
А. В. Самотуга*

Формат 60x84/16. Друк – цифровий.

Гарнітура – Times New Roman. Ум.-друк. арк. 2,57. Обл.-вид. арк. 2,75.

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до державного реєстру КВ № 6054 від 28.02.2018 р.